

บทที่ 5

โครงสร้างอำนาจชุมชน

จากการศึกษาในบทที่ผ่านมา ทำให้เราทราบว่า บุคคลที่ดำรงตำแหน่งเป็นชนชั้นนำในชุมชนนั้นมีคุณสมบัติที่แตกต่างไปจากประชาชนโดยทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติคือ การดำรงตำแหน่งทางการและทางสังคม การเคยดำรงตำแหน่งอย่างเป็นทางการและทางสังคม ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งอย่างเป็นทางการและทางสังคม การเป็นสมาชิกขององค์กร การเคยผ่านการฝึกอบรม การมีประสบการณ์ในการติดต่อกับทางราชการ การเป็นเครือญาติของชนชั้นนำเก่า ระยะเวลาในการอยู่ในชุมชน

หลังจากที่ได้มีการศึกษาพบลักษณะชนชั้นนำของชุมชนคลองเตยว่าใครมีคุณสมบัติอย่างไรแล้ว การศึกษาโครงสร้างของชุมชนนั้นต้องมองไปถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของบุคคลที่เป็นชนชั้นนำของแต่ละชุมชนว่า มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเช่นไร และชนชั้นนำได้ใช้คุณสมบัติที่กลุ่มชนชั้นนำครอบครองอยู่เป็นเครื่องมือในการใช้ให้เกิดประโยชน์ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจต่อกันอย่างไร ซึ่งการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวจะเป็นการให้ภาพโครงสร้างอำนาจของชุมชนคลองเตยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ดังนั้นการศึกษาในบทนี้จึงเป็นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชนชั้นนำในชุมชน ตลอดจนวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจของชุมชน โดยการศึกษาจากแบบสอบถามและข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมในชุมชนคลองเตย โดยการศึกษาที่มีพื้นฐานความคิดดังนี้

กรอบแนวความคิดพื้นฐานในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างอำนาจชุมชน สิ่งที่ต้องศึกษาจะต้องคำนึงถึง

ก. ฐานอำนาจของตัวชนชั้นนำที่จะทำการวิเคราะห์ (source of power) ซึ่งผลของการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าตัวชนชั้นนำที่ถูกระบุให้เป็นชนชั้นนำต่างก็มีการดำรงตำแหน่งทาง

สังคม ตำแหน่งที่เป็นทางการ แนวความคิดการวิเคราะห์ชนชั้นนำมองว่า อำนาจบุคคลมาจาก ตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่ในสถาบัน หรืออำนาจมาจากการที่ชนชั้นนำมีผลประโยชน์ร่วมกัน แต่เมื่อมองสภาพความเป็นจริงแล้วอำนาจของชนชั้นนำในชุมชนคลองเตยนั้นมาจากคุณสมบัติ ส่วนตัวของชนชั้นนำของแต่ละคนที่มีอยู่คือการกล้าพูด กล้าทำ กล้าแสดงความคิด กล้าต่อสู้ กับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ถึงแม้ว่าอำนาจที่เกิดขึ้นจะมีกับชนชั้นนำ ในสภาพของความเป็นจริงแล้วบุคคลที่เป็นชนชั้นนำในชุมชนนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกันอย่างใกล้ชิดด้วยสภาพของ ธรรมชาติของสังคม ด้วยเหตุดังกล่าวการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชนชั้นนำจึงต้อง มองความสัมพันธ์บนพื้นฐานของแนวความคิดของความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างชนชั้นนำ ด้วยกัน

แนวความคิดเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมตามแนวความคิด เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมหมายถึง กลุ่มของความสัมพันธ์ที่บุคคลหนึ่งมีต่อกัน โดยที่คุณลักษณะของ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นสามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคล ช่วยความสัมพันธ์ทาง สังคมนี้นี้เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น อาจจะเป็นความสัมพันธ์เชิงส่วนตัว การเป็นญาติ การเป็น เพื่อน หรือการเป็นเพื่อนร่วมงาน จากสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวจะมีพฤติกรรมร่วมกัน เช่น เกิด ความสนิทสนม คุ่นเคย การพูดเคย การเย็บเยียนต่อกันอย่างสม่ำเสมอ¹

หากจะให้ความหมายของคำว่าเครือข่ายของชนชั้นนำในชุมชน จะหมายถึง สายใย ของความสัมพันธ์ทางตรงและทางอ้อมในแนวทางความคิดและการปฏิบัติของชนชั้นนำกับคน อื่นทั้งที่เป็นชนชั้นนำด้วยกันเอง กับชาวบ้าน หรือองค์กรอื่น ๆ *

¹ ชาติชาย ณ เชียงใหม่, " การเมืองของกลุ่มในหมู่บ้านภาคเหนือ : วิเคราะห์โดยใช้แนวความคิดข่ายสังคม " รัฐศาสตร์สาร. (2528), หน้า 55-59. อ้างใน นิคม สุวรรณรุ่งเรือง.

* ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สัมพันธ์ เศรษฐกิจ, ปรีชา อุตระกุล และชื่น ศรีสวัสดิ์, ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2537).

การพิจารณาในเรื่องของเครือข่ายชนชั้นนำในชุมชนจะมีตั้งแต่เรื่อง การเกิดของ เครือข่าย ลักษณะของเครือข่าย และความสัมพันธ์ของเครือข่าย มิติความสัมพันธ์ของเครือ ข่าย และความเข้มแข็ง

การเกิดขึ้นของเครือข่ายจะมี 2 แบบคือ 1) เกิดขึ้นโดยทางธรรมชาติอาจจะเป็นความ สัมพันธ์กันทางเครือญาติ ความเชื่อถือ หรือการแลกเปลี่ยนการเกื้อกูลกัน 2) เกิดขึ้นโดยการจั ดตั้ง ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นจากการที่มีความพร้อมและความต้องการของผู้นำและเครือข่ายเอง

ลักษณะของเครือข่าย จำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ

- ก. เครือข่ายความคิด
- ข. เครือข่ายกิจกรรม
- ค. เครือข่ายการสนับสนุน

ความสัมพันธ์ของเครือข่ายมี 3 ลักษณะคือ

- ก. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับชาวบ้าน
- ข. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำด้วยกัน
- ค. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

มิติของความสัมพันธ์ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

- ก. มิติความสัมพันธ์ในแนวราบ เป็นความสัมพันธ์ในเชิงให้แนวความคิด

การเผยแพร่กิจกรรม โดยผู้นำจะเป็นผู้มีบทบาทในการกระตุ้นอยู่ภายนอก ส่วนการตัดสินใจ นั้นขึ้นอยู่กับที่ประชุมที่สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการเสนอข้อคิดเห็นและการลงมติ

- ข. มิติความสัมพันธ์กึ่งแนวราบกึ่งแนวตั้ง เป็นความสัมพันธ์ในเชิงผสมผสาน ระหว่างการให้อิสระแก่สมาชิกในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการที่อำนาจตัดสินใจบาง อย่างอยู่ที่ผู้นำคนเดียว

ภายในของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลสามารถแสดงได้ในลักษณะของ จุดต่าง ๆ ที่สามารถเชื่อมโยงเป็นเส้นสายของความสัมพันธ์ จุด คือ บุคคล และเส้น คือ เส้น สายความสัมพันธ์ของแต่ละคนที่มีต่อกัน คุณลักษณะของโครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมนั้นมี ลักษณะที่สำคัญคือ 1) ความสัมพันธ์เชิงบทบาท 2) สิ่งของที่แลกเปลี่ยน 3) ลักษณะของการให้

การรับ 4) ระยะเวลาของความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ลักษณะของความสัมพันธดังกล่าวเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมให้เกิดขึ้น

นักวิเคราะห์สังคมที่ใช้แนวความคิดโครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมมองว่า อำนาจในสังคมสามารถมองได้จากความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างตำแหน่งในข่ายของความสัมพันธเพราะว่าอำนาจคือ หน้าที่ของตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่ ดังนั้นการวิเคราะห์ว่าใครมีอำนาจมากกว่าใครในโครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมก็ดูได้ที่ว่าตำแหน่งใดเป็นศูนย์รวมของอำนาจหรือผลประโยชน์ เพราะเมื่อทราบเช่นนั้นได้ก็ทำให้เราทราบได้ว่า ใคร หรือ ตำแหน่งใดมีอำนาจเหนือตำแหน่งอื่นหรือคนอื่น²

ผู้ศึกษาคิดว่าโดยลำพังแนวความคิดโครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเพียงประการเดียวของการวิเคราะห์ยังไม่เพียงพอ จึงได้นำแนวความคิดการแลกเปลี่ยน(Exchange Theory) มาผสมผสานความคิดโครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเพิ่มเติม

แนวความคิดของกลุ่มแลกเปลี่ยนนั้นมองว่า การกระทำของมนุษย์จะทำการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (rationality) ภายใต้ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับรู้ที่มีอยู่อย่างจำกัด และมองว่ามนุษย์จะทำการเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวในการแลกเปลี่ยนทางสังคมนี้เป็นการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลที่ถูกจูงใจโดยผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับจากผู้อื่น ดังนั้นการแลกเปลี่ยนทางผลประโยชน์จึงเป็นกลไกอันหนึ่งที่ทำให้เกิดสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ได้ ครอบคลุมที่มีประโยชน์ให้แลกเปลี่ยนต่อกัน ความสัมพันธ์ทางสังคมจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงเมื่อคู่สัมพันธ์มีการสนองตอบและมีความผูกพันทางใจต่อกัน

จากกรอบแนวความคิดโครงข่ายทางสังคม และแนวความคิดการแลกเปลี่ยนดังกล่าวสามารถนำไปสู่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในโครงสร้างอำนาจของชุมชนคลองเตยได้ดังนี้

² สมจิต ปัญญาศักดิ์, "ชนชั้นนำ อำนาจ โครงสร้างอำนาจชุมชน การศึกษาเปรียบเทียบสองหมู่บ้านภาคเหนือ". (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 182.

ลักษณะความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายของชนชั้นนำในชุมชนแออัดคลองเตย

จากข้อมูลที่ได้ศึกษามา ความสัมพันธ์ในเชิงเครือข่ายจะมองเห็นได้ชัดเจนมากขึ้น โดยในชุมชนแออัดคลองเตยนั้น มีการแบ่งชนชั้นนำออกเป็นกลุ่มคนได้ดังนี้³

1. กลุ่มมูลนิธิดวงประทีป กลุ่มมูลนิธิดวงประทีปนั้นก่อเกิดจากการที่นางประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ ได้ก่อกำเนิดขึ้นเมื่อประมาณปี 2522 มีกลุ่มองค์กรที่สนับสนุนคือ มูลนิธิศึกษาเอเชีย ซึ่งมีนายทัศนัย ฮาตะ สามีของนางประทีป ๔ เป็นเลขาธิการ, ประธานชุมชนบางชุมชน เช่น ประธานชุมชนริมคลองวัดสะพาน, ประธานชุมชน 70 ไร่, ประธานชุมชน 1,2,3 (ใหม่), ภาครัฐ, ภาคเอกชนที่มีจิตศรัทธา และผู้ที่พึ่งพาโครงการของมูลนิธิ

มูลนิธินี้ปัจจุบันมี ดร.สุเมธ ชุมสาย รับเป็นประธานมูลนิธิ มีสมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาเป็นองค์อุปถัมภ์มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ซึ่งสังกัดอยู่ในมูลนิธิดวงประทีป ประวัติความเป็นมาของมูลนิธินี้ เดิมนางประทีป อึ้งทรงธรรม เป็นเด็กที่เกิดอยู่ในสลัมคลองเตย บริเวณกำแพงการทำเรือฯ ย่านเกาะลาวเดิม เติบโตอยู่ในสลัมคลองเตยมาโดยตลอด อาชีพในสลัมมีหลายอย่าง อาชีพรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนก็เป็นอาชีพที่หารายได้อาชีพหนึ่งที่ทำอยู่ในบ้านได้ และเป็นอาชีพที่แพร่หลายในชุมชนต่าง ๆ มานาน ซึ่งในสลัมคลองเตย ผู้ยึดอาชีพเลี้ยงเด็กและสอนหนังสืออยู่มากมาย นางประทีป ๔ มีญาติที่น้อยหลายคน และคนหนึ่งที่ค่อนข้างจะมีบทบาทมากคือ นายชุนห์(ชุ่น) ศิริธรร ซึ่งเป็นที่เคยของนางประทีป ๔ จากการทำนางประทีป ๔ อยู่ในสลัมคลองเตยซึ่งมีชาวต่างชาติผ่านเข้าออกบ่อย ซึ่งอาจจะจะเป็นนักข่าวบ้าง นักท่องเที่ยวบ้าง และฝรั่งต่างชาติหลายคนซึ่งรู้จักนายชุนห์ ๔ เป็นอย่างดี จึงได้มีการแนะนำสถานที่ในชุมชนขึ้น จนกระทั่งภาพของชุมชนถูกแพร่หลายไปยังต่างประเทศ ผู้มีมีแรงผลักดันคือ นายชุนห์ ๔ ซึ่งตอนนั้นไม่คิดว่าจะมีผลประโยชน์แต่อย่างใด มีเพียงทำไปเพื่อให้ชาวต่างชาติชื่นชมเท่านั้น ครั้นต่อมา นางประทีป ๔ ได้รับรางวัลแมกไซไซ จึงเป็นข่าวใหญ่และทำให้ชีวิตผันแปรไปอย่างรวดเร็ว มีการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ ของรัฐและเอกชนทั้งในและนอกพื้นที่ มีการทุ่มเทและผลักดันให้เกิดโรงเรียนเพื่อดวงประทีปขึ้น คือโรงเรียนชุมชนหมู่บ้านพัฒนาในปัจจุบัน โดยแรกเริ่มนางประทีป ๔ เป็นผู้ดูแล แต่ปัจจุบันมีกรุงเทพมหานครเป็นผู้ดูแล เมื่อนางประทีป ๔ มีชื่อเสียงมากขึ้น จึงเป็นศูนย์รวมของประชาชนที่อยู่ในเขตการทำเรือฯ ที่

³ สัมภาษณ์ นายดำรงค์ สร้อยสุวรรณ และ น.ส.ปิยนุช สิทธิศร, 6 มีนาคม 2541.

ต้องการใช้ความมีชื่อเสียงของนางประทีป ฯ เป็นที่จับความทุกชีวิตที่ที่เกิดจากการทำเรือ ฯ ต้องการขับไล่ให้ประชาชนออกไปให้พ้นเขตของการทำเรือ ฯ เมื่อมีการรวมตัวของประชาชนในพื้นที่มากขึ้น จึงมีผู้นำทางธรรมชาติเกิดขึ้น กล่าวคือ ผู้นำเหล่านั้นได้รับความเดือดร้อนก็ได้รวบรวมชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงกัน รวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อเข้าปรึกษาหารือกับนางประทีป ฯ เพื่อหาทางช่วยเหลือไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ การข่าว หรือการต่อสู้ทุกรูปแบบและเมื่อมีกลุ่มคนเกิดขึ้น นักการเมืองก็พยายามเข้ามาบีบหนทางเพื่อเป็นฐานเสียง บทบาทของนักการเมืองที่เข้ามาในรูปแบบของเงินสนับสนุนผ่านมูลนิธิทั้งทางตรงและทางอ้อม การช่วยเหลือชาวบ้านผ่านระบบการเมืองและสร้างผู้นำบางคนสู่เวทีการเมือง เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคะแนนเสียงของพรรคให้ได้มากที่สุด ผู้ที่ได้รับการสนับสนุนคือ นายสุนันท์ อึ้งทรงธรรม ซึ่งเป็นน้องชายนางประทีป ฯ ขึ้นสู่เวทีการเมืองในฐานะสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร(สก.) การที่นางประทีป ฯ ก่อตั้งมูลนิธิขึ้นมานั้นรายได้ทางเดียวของมูลนิธิคือ การรับบริจาคเท่านั้น เมื่อมูลนิธิมีรายจ่ายมหาศาลเกี่ยวกับกิจกรรมของประชาชนในการต่อสู้ต่าง ๆ เพื่อดำรงตำแหน่งการเป็นผู้นำไว้ให้ได้ เมื่อรายรับไม่พอกับรายจ่ายที่จะต้องจ่าย จึงต้องมีการลดค่าใช้จ่ายลงบ้างบางขณะ ทำให้แกนนำทั้งหลายที่ทราบถึงรายรับบางสิ่งบางอย่างที่ได้รับมามากแต่จ่ายให้น้อย เริ่มไม่พอใจความแตกแยกจึงเริ่มมองเห็น ผู้นำบางคนจึงใช้วิธีการซึ่งเคยใช้กับมูลนิธิมาก่อนด้วยการก่อตั้งองค์กรขึ้นมาบ้างเพื่อหารายได้มาบริหารองค์กรเองโดยคิดว่าหากผ่านทางมูลนิธิดวงประทีปแล้วเงินที่สนับสนุนจะได้รับไม่ครบถ้วน อย่างที่ทราบข้างต้นว่าองค์กรที่ผู้นำชุมชนที่ตั้งตนเองขึ้นนั้นยังไม่เข้มแข็ง ยังไม่มีการบริการการจัดการที่ดีมาและยังไม่มีกรรองรับจากทางราชการ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านั้น ได้เกิดจากการชี้นำของมูลนิธิมา โดยมูลนิธิเป็นผู้ให้ความรู้ ข้อมูล ข้อคิด ให้ใช้สถานที่ บุคลากร และงบประมาณทุกอย่าง เมื่อผู้นำชุมชนได้รับการยอมรับจากกรุงเทพมหานครโดยให้มีการเลือกตั้ง ซึ่งผู้ได้รับการเลือกตั้งจะอยู่ในตำแหน่งเป็นเวลา 2 ปี เมื่อมีการเรียกประชุมจะได้รับเบี้ยประชุมสำหรับประธานและเลขานุการ ครั้งละ 200 บาท ต่อคน มีเงินอุดหนุนชุมชนปีละ 16,000 บาท มีงบประมาณอุดหนุนในรูปแบบการให้เป็นสิ่งของสู่ชุมชนทั้งในด้านของงบประมาณ สข., สก., และ สส.ซึ่งผู้นำหลายคนสามารถเปลี่ยนของเป็นเงินสดได้ เมื่อผู้นำชุมชนเริ่มมีรายได้ ไม่ว่าจะมาจากทางไหน และทางราชการเปิดโอกาสให้แข่งขันในการรับสมัครเลือกตั้งเป็นประธานและกรรมการชุมชน ซึ่งไม่ว่าที่ใดหากมีการแข่งขัน ก็จะต้องมีฝ่ายสนับสนุน ฝ่ายตรงข้ามทุกครั้งไป และนี่คือความแตกแยกในเบื้องต้น หากฝ่ายใดได้รับการเลือกตั้ง ผู้สนับสนุนฝ่ายนั้นก็จะได้พรรคพวก นางประทีป ฯ ก็เช่นกัน เมื่อมีการเลือกตั้งผู้นำชุมชนที่นางประทีป ฯ สนับสนุนมีทั้งได้รับเลือกและไม่ได้รับเลือก ผู้ที่ได้รับการเลือกซึ่งนาง

ประทีป ฯ ไม่ได้ให้การสนับสนุนก็เริ่มแยกตัวออกไป เช่น สมาพันธ์ชุมชนแออัดคลองเตย ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์เป็นแนวต่อต้านการไล่รื้อสลัมคลองเตยและหาแนวทางช่วยเหลือชุมชนในด้านความสะอาดสุขภาพในด้านสาธารณูปโภค มีผู้นำชุมชนที่ได้รับความเดือดร้อนรวมตัวกันแก้ไขปัญหาโดยมีนายสุนันท์ อึ้งทรงธรรม (สก.) เป็นที่ปรึกษา มีกติกากว่าเดิมประธานและกรรมการชุมชนที่เป็นสมาชิกต้องเข้าประชุมร่วมกันทุกครั้งและจะขาดได้ติดต่อกันไม่เกิน 3 ครั้ง หากเกิน จะหมดสมาชิกภาพ ประธานชุมชนเป็นกรรมการสมาพันธ์โดยตำแหน่ง สมาพันธ์จะมีการเลือกตั้งผู้บริหารสมาพันธ์ทุก 2 ปี การบริหารงานจะแบ่งเป็นฝ่ายต่าง ๆ โดยการคัดเลือกงบประมาณไม่มีเพราะใช้สถานที่ของมูลนิธิ เริ่มต้นมีนายทวีศักดิ์ อินชะตา (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นนายพงษ์ศักดิ์) เป็นเลขาธิการสมาพันธ์ โดยมีตำแหน่งประธานสมาพันธ์

2. กลุ่มสมาพันธ์ชุมชนแออัดคลองเตย มีนายสมพิศ ผอบเพชร เป็นประธานสมาพันธ์ มีนายโอฬาร พิสุทธิกรพงษ์ เป็นเลขานุการสมาพันธ์ฯ รับการสนับสนุนจากชุมชนต่าง ๆ เช่น ชุมชน 70 ไร่, ชุมชนโรงหมู ล็อค 1-3 (เก่า) , 7-9, 10-12, แฟลต 11-18 , เกาะลาว (แฟลต 19-22) , พัฒนาใหม่ เป็นต้น

ชุมชน 70 ไร่ เกิดจากการไล่รื้อของการท่าเรือฯ ต่อชาวชุมชนจนกระทั่งเรื่องถึงพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ได้ตกลงทำสัญญากับการท่าเรือฯ ให้จัดพื้นที่ให้กับประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนให้เป็นที่อยู่อาศัยโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อย จำนวน 70 ไร่ โดยมีนายชุนห์ ศิริธนาธร เป็นผู้ประสานงานร่วมกับมูลนิธิดวงประทีป, สมาพันธ์ชุมชนแออัด โดยประชาชนชุมชนทุกชุมชนร่วมกันผลักดัน อย่างที่ทราบข้างต้นว่านายชุนห์ฯ นั้นเป็นผู้ที่มีอิทธิพลพอสมควรในเขตการทำเรือฯ และสนิทสนมกับผู้ที่มีอิทธิพลนอกการทำเรือฯ เช่น บิดานายปอ ประตูน้า จนทำให้ก่อนหน้านี้ได้เคยจดทะเบียนเปิดเป็นบริษัท ทีทรานสปอร์ต ได้รับใบอนุญาตขนถ่ายสินค้าจากการท่าเรือฯ ได้ ซึ่งปัจจุบันกิจการไม่ค่อยจะรุ่งเรืองนัก นายชุนห์ ฯ มีลูกเขยคนหนึ่งคือนายสุภาพ สีแดง หรือที่เรียกกันว่า "ภาพ 70 ไร่" จากการที่นายชุนห์ฯ และนางประทีปฯ เป็นญาติกันการดำเนินกิจการต่าง ๆ จึงได้มีการปรึกษารื้อกันมาตลอดทำให้สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นผลประโยชน์ของทั้ง 2 ฝ่าย ถูกปิดบังมาตลอด จนกระทั่งนายภาพ ฯ ได้สร้างฐานะขึ้นมาจนร่ำรวย โดยได้รับจ้างองจ้มนำบ้านเรือนของประชาชนในชุมชนไว้เป็นจำนวนมากเมื่อถึงยุคพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายให้เกิดการพัฒนาชุมชนเมืองขึ้น โดยวางโครงการให้ชุมชนทุกชุมชนไม่ว่าจะบุกรุก หรือไม่ได้ช่วยตัวเองเพื่อที่อยู่อาศัย

โดยมีกติการ่าว ๆ ว่าทุกชุมชนต้องรวมตัวกันตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยขึ้นหากถูกไล่หรือต้องการไปอยู่ที่ใดให้กู้เงินเพื่อที่อยู่อาศัยได้ไม่เกิน 10 เท่า ของเงินออมที่มีอยู่จากการเคหะแห่งชาติได้ โดยการเคหะแห่งชาติ มีเงินส่วนนี้ 2,500 ล้านบาท แบ่งเป็นระยะแรก 1,250 ล้านบาท มูลนิธิจึงรวบรวมชุมชนต่าง ๆ ที่ไม่ต้องการออมเงินเองมาออมกับมูลนิธิ ซึ่งหลายชุมชนได้ระดมคนมาออมกับมูลนิธิโดยแบ่งการออมเป็น 2 ส่วน คือส่วนแรกเป็นการซื้อหุ้นเพื่อออมทรัพย์ ส่วนที่สองเป็นการออมรายเดือน ๆ ละเท่า ๆ กัน โดยมีกติกาว่าผู้ออมรายเดือนมีสิทธิ (1) กู้เงินฉุกเฉินได้ไม่เกิน 3,000 บาท ต้องใช้คืนพร้อมดอกเบี้ยภายใน 3 เดือน (2) กู้สามัญได้ไม่เกินสามเท่าของเงินออม ใช้คืนภายใน 2 ปี (3) กู้พิเศษได้ไม่เกินสิบเท่าของเงินออมใช้คืนภายใน 5 ปี โดยการก่อตั้งครั้งแรกใช้ชื่อว่าสหกรณ์ออมทรัพย์สมาพันธ์ชุมชนแออัดมีนางประทีปฯ เป็นประธาน นายชุนห์ฯ เป็นรองประธาน , นายโอฬารฯ ประธานชุมชนพัฒนาใหม่ , นายสุภาพ วงษ์สวัสดิ์ ประธานชุมชนโรงหมู , นายรณรงค์ ฯ ประธานชุมชนลือค 4 - 6 , นายสังข์ จรพันธ์ ประธานชุมชนลือค 1 - 3 , นายทวีศักดิ์ (พงษ์ศักดิ์) อินชตะตา เลขาธิการสมาพันธ์ชุมชนแออัด , นายสมทิต ผอบเพชร ประธานชุมชนพัฒนาชุมชนใหม่ (เกาะลาว) , นายประเวศน์ คงสมบุญรณ์ ประธานชุมชนร่มเกล้า , นายจือเคียง แซ่เอี้ยะ ประธานชุมชนน้องใหม่ , นายอุดม เป็นสุข ประธานชุมชนริมคลองสามัคคี เป็นกรรมการ โดยแรกเริ่มมีสมาชิกและผู้บริหารสหกรณ์หลายคนได้กู้เงินซึ่งตอนนั้นยังไม่ได้กำหนดวงเงินไว้เป็นจำนวนมากจนเงินหมดผู้ที่กู้ส่วนใหญ่เพื่อทำการค้าหรือประกอบอาชีพ แต่มีอีกไม่น้อยกู้เพื่อได้ถอนที่อยู่อาศัยที่ได้จำนองจำนำไว้กับนายภาพ ฯ ซึ่งทำให้เป็นที่อึดอัดสำหรับนายภาพ ฯ เป็นอย่างยิ่ง แต่ด้วยความเป็นเด็กและเป็นญาติกันและอีกอย่างหนึ่งคือบิดาของภรรยาเป็นผู้บริหารอยู่ด้วยจึงเจียบเจี้ยไว้จนกระทั่งสหกรณ์ภายใต้การนำของนางประทีปฯ มีเงินไม่พอให้สมาชิกกู้ (เพราะยังกู่จากการเคหะฯ ไม่ทัน) ได้ยืมเงินส่วนตัวของนายภาพ ฯ เป็นจำนวน 2 ล้านบาท มาใช้จ่าย เมื่อความผูกพันมีมากเช่นนี้และรวมกลุ่มกันได้ เมื่อมีการสมัคร ส.ส. ทางนางประทีปฯ ได้คิดจะลงสมัครแต่ถูกหลายฝ่ายห้ามปรามไว้ด้วยเหตุผลที่กลัวว่าจะไม่มีคนดูแลมูลนิธิ จึงได้สนับสนุน ส.ส. พรรคพลังธรรม ซึ่งก็ได้ค่าใช้จ่ายมาจำนวนหนึ่งแต่ในขณะที่มีคนรวมตัวกันมากเมื่อได้ค่าใช้จ่ายจากพรรคการเมืองมาได้มาทีละก้อนไม่ได้มาพร้อมกับการแบ่งค่าใช้จ่ายจึงไม่ลงตัว ใครใกล้ชิดนางประทีปฯ ก็จะได้ส่วนแบ่งมากรวมทั้งนางทองสุขฯ ด้วยที่ซึ่งขณะนั้นยังไม่ได้เป็นประธานชุมชนแต่ได้รับส่วนแบ่งมาก ประธานชุมชนหลายคนจึงเริ่มรับเงินจากพรรคการเมืองทุกพรรคที่มาติดต่อโดยไม่ผ่านกองกลาง จึงเริ่มมีความแตกแยก ซึ่งรวมทั้งนายชุนห์ฯ ด้วย ที่เริ่มรับความช่วยเหลือจากพรรคประชาธิปัตย์อย่างลับ ๆ แต่ข่าวก็รั่วออกมาจนได้เพราะนาย

คุณหทัย ได้แบ่งให้ประธานชุมชนหลายคนที่เป็นพรรคพวกและประธานชุมชนหลายคนที่ไม่เห็นด้วยกับคำโฆษณาที่มูลนิธิออกมาว่า “ชุมชนนี้ไม่ต้อนรับพรรคประชาธิปัตย์” มีการเผาหุ่น พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ เมื่อเสร็จสิ้นการเลือกตั้ง ผลที่ปรากฏก็คือนักการเมืองเมื่อเลือกตั้งเสร็จก็จับมือกันดีกันได้ แต่ประชาชนที่สนับสนุนกลับยึดมั่น ถือมั่นว่าคนนั้นคนนี้เป็นคนของพรรคนั้นพรรคนี้ตลอดไป นี่คือการแตกแยกที่เริ่มมองเห็นอีกแนวทางหนึ่งที่ประชาชนเริ่มแยกกันเองเพราะการเมืองเข้ามาเป็นสาเหตุ แล้วกลุ่มต่างๆที่รวมกลุ่มกันอย่างแนบแน่นแต่ละกลุ่มเริ่มเห็นชัดเจนขึ้น เกิดขบวนการผู้นำกลุ่มที่แตกแยกให้เห็นเด่นชัดขึ้น มูลนิธิก็เริ่มส่งเสริมสนับสนุนคนของตนขึ้นมาเพื่อทดแทนหรือกวาดล้างกลุ่มที่แตกแยกด้วยวิธีการต่าง ๆ จะเห็นได้จากการเลือกตั้งประธานชุมชนลือค 1 - 3 เมื่อวันอาทิตย์ที่ 15 ก.พ.41 ที่ผ่านมา เดิมนายสังข์ จรพันธ์ เป็นประธานชุมชนได้สนับสนุนมูลนิธิตลอดมา นายสังข์ฯ มีตำแหน่งเป็นกรรมการสมาพันธ์ชุมชนแออัด , มีตำแหน่งเป็นกรรมการสหกรณ์ แต่ด้วยความที่นายสังข์ฯ ถือว่าเป็นผู้ใหญ่จึงวางเฉย กลุ่มใด ใครว่าอย่างไร ไม่พยายามขัดแย้งกับใคร จนกระทั่งเกิดกรณีลูกชายนายสังข์ฯ ได้ยืมผู้อื่นตายเป็นต้องการเงินจึงเดินล้มคดีเป็นจำนวน 1 ล้านบาท ก็ได้ทำการกู้สหกรณ์แต่สหกรณ์ไม่มีเงินขนาดนั้นจึงขอกู้จากนางประทีป ฯ เป็นการส่วนตัว ด้วยทราบว่านางประทีปฯ พอมีเงินแต่ไม่ได้รับความช่วยเหลือ จึงเกิดการขูดค้ำยประวัตินางประทีป ฯ ขึ้นว่าเดิมนางประทีปเป็นคนยากจนมาก่อน ไม่มีเงินเดือนเมื่อมาทำงานเกี่ยวกับมูลนิธิได้ปลุกบ้านเป็นเงินมหาศาล มีที่ดินให้พี่สาวทำกิจกรรมเกี่ยวกับโครงการเลิกยาเสพติดในนามมูลนิธิแต่ที่ดินเป็นนามส่วนตัวทั้งภาคใต้และที่เมืองกาญจนบุรี การขูดค้ำยทำให้นางประทีป ฯ โกรธมาก จึงไม่กีดกันนายสังข์ฯ ให้เข้ามูลนิธิอีกและได้ผลักดันให้นายยนต์ ยำสันต์ รองประธานชุมชนขึ้นแข่งขันการเลือกตั้งที่ผ่านมาโดยสนับสนุนทุกรูปแบบเพื่อขจัดนายสังข์ฯลงให้ได้เช่นเรียกผู้ปกครองของนักเรียนที่อยู่ในชุมชนมาขู่ว่าหากไม่เลือกนายยนต์ ฯ จะตัดทุนเป็นต้นในที่สุดนายสังข์ฯก็แพ้การเลือกตั้งที่ผ่านมา

ความขัดแย้งระหว่างนางประทีปฯกับฝ่ายของนายคุณหทัย มีสาเหตุจาก (1) การกู้เงินของสมาชิกต่อสหกรณ์ที่ไม่มีกฎเกณฑ์ โดยเฉพาะผู้ที่ใกล้ชิดสนิทสนมกับนางประทีป ฯ กู้ได้มากเท่าที่ต้องการแต่คนที่ไม่ใกล้ชิดกู้ไม่ได้เท่าที่ต้องการ ทำให้เป็นที่หนักใจแก่ผู้บริหารส่วนผู้ที่กู้นั้นก็ไม่มีหลักค้ำประกัน กู้แล้วผิดสัญญาหลายรายไม่ยอมชำระหนี้ทั้งต้นและดอกเบี้ย (2) ต่อมาเมื่อกรรมการบริหารโดยนายคุณหทัย ได้วางกติกาใหม่ ให้การกู้โดยมีกำหนดแบบแผนขึ้นมาควบคุมผู้ที่สนิทสนมกับนางประทีปฯ จะมาขอกู้แบบเดิมก็ได้รับการคัดค้านจากคณะกรรมการโดยเฉพาะนายณรงค์ (นายฮวด) ประธานชุมชนลือค 4 - 6 ทำให้นางประทีปฯ เสีย

หน้าจึงโกรธแค้นเป็นอันมาก (3) การขอตดินของนายภาพ ฯ ที่ยึดได้จากผู้จ้างองจํานำเพื่อขยายที่ทำการมูลนิธิแต่นายภาพ ฯ ไม่ให้ โดยอ้างว่าเป็นที่ทำเลดีต้องการไว้ให้ลูกใช้เปิดเป็นร้านค้าขาย ทำให้นางประทีป ฯ โกรธเคือง เนื่องจากได้วางแผนขอเงินสนับสนุนผู้บริจาคไว้เป็นอย่างดีแล้ว เมื่อไม่ได้ที่ดินตามที่ตั้งใจไว้ การทำให้โครงการต้องระงับไป จึงได้มีการเลือกตั้งกรรมการสหกรณ์ขึ้นใหม่โดยให้ชุดเก่าหมดวาระไปโดยการเปลี่ยนชื่อสหกรณ์จากสหกรณ์ออมทรัพย์สมาพันธ์ชุมชนแออัดคลองเตยมาเป็น สหกรณ์บริการ และได้เลือกนางทองสุข รัชต์เผ่า นางประทีป ฯ นางอำมรินทร์ บิดิลและ และนายวัชรบ ธีรกุล ฯฯ ขึ้นเป็นกรรมการบริหารสหกรณ์ แทนชุดเก่าและมีโครงการโค่นล้มนายชุนท์ ฯ ผู้นำชุมชน 70 ไร่ โดยสนับสนุนให้นายวัชรบ ธีรกุล ผู้เป็นเจ้าของ บริษัท ธีรกุล ขนส่ง ขึ้นเป็นคู่แข่งในการเลือกตั้งประธานชุมชน 70 ไร่ จนกระทั่งนายวัชรบ ฯ ชนะการเลือกตั้งเป็นประธานชุมชนมา 2 ปี จะมีการเลือกตั้งกันใหม่ในวันที่ 1 มีนาคม 2541 นี้ ซึ่งมูลนิธิได้สนับสนุนทุกอย่างเช่นเดียวกับที่ล๊อค 1 - 3 เมื่อโค่นนายชุนท์ ฯ ได้สำเร็จ ก็สนับสนุนให้นายโอฬาร พิสุทธิกรพงษ์ ประธานชุมชนพัฒนาใหม่แข่งขันเป็นเลขาธิการสมาพันธ์ชุมชนแออัดแทนนายทวีศักดิ์ ฯ เพื่อดึงนายโอฬาร ฯ ไว้เป็นพวก เมื่อ นายโอฬาร ฯ ได้เป็นเลขาธิการสมาพันธ์ก็ไม่ได้เข้าร่วมกับมูลนิธิด้วยเห็นว่ามูลนิธิทำไม่ถูกต้องหลายเรื่องจึงหันกลับมารวมตัวกับฝ่ายนายชุนท์ ฯ อย่างเดิม โดยรวมกันตั้งให้นายสมพิศ ย่อมเพ็ชร เป็นประธานสมาพันธ์ชุมชนแออัดคลองเตยเพิ่มเติมจากเดิมอีกตำแหน่งหนึ่ง เมื่อถึงสมาพันธ์มาอยู่กับมูลนิธิไม่สำเร็จก็เริ่มส่งเสริมให้นางอำมรินทร์ บิดิลและ เตรียมเข้าแข่งขันเป็นประธานชุมชนล๊อค 4 - 6 จากนายณรงค์(ฮวด) แต่ในช่วงเดียวกันที่นายประทวน สวัสดิ์ ประธานสมาคมต่อต้านยาเสพติด ได้ย้ายชุมชนจากล๊อค 7 - 9 คลองเตยไปอยู่ซอยวัชรพลทำให้ไม่มีใครดูแลสมาคม นางประทีป ฯ จึงได้ผลักดันให้นางอำมรินทร์ ฯ ขึ้นเป็นประธานสมาคมต่อต้านยาเสพติดทำคะแนนเสียงโดยรวบรวมชาวบ้านเดินเวรยามสืบต่อจากนายประทวน ฯ ที่ทำไว้และเพิ่มเติมขึ้นโดยใช้มูลนิธิดวงประทีปเป็นที่เลี้ยงและทำโครงการต่าง ๆ เช่นรวมกับ สถานีตำรวจท่าเรือ อบรมเยาวชน จากการทำตำรวจเข้ามาเกี่ยวข้องกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งด้วยเหตุผลใดก็ตามชาวบ้านซึ่งแบ่งออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายตรงข้ามย่อมไม่พอใจเมื่อเกิดเหตุการณ์ระดมการจับกุมยาเสพติดจากกองบัญชาการตำรวจปราบปรามยาเสพติด เป้าหมายที่มูลนิธิต้องการคือนายณรงค์ ฯ และนายภาพ ฯ ส่วนเป้าหมายที่ทางราชการต้องการป้องปราม ถ้าจับได้ก็เป็นผลงาน

จากที่ได้กล่าวมานี้หากจะแบ่งในลักษณะกลุ่มผลประโยชน์แล้ว สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้เพียง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มมุลนิธิดวงประทีป โดยมีนางประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ เป็นแกนนำ และกลุ่มสมาพันธ์ชุมชนแออัดคลองเตย ซึ่งมีนายสมพิศ ผอบเพชร เป็นหัวหน้า และมีนายโอฬาร พิสุทธิกรพงศ์ เป็นแกนนำ ซึ่งก่อนหน้านี้นี้ทั้งสองกลุ่มนี้กลุ่มทั้งสองยังคงมีการประสานผลประโยชน์ซึ่งกันและกันอยู่ และต่อมาเกิดความขัดแย้งกันบ้างแต่ไม่ชัดเจน จนเกิดความขัดแย้งถึงขั้นแตกหักเมื่อประมาณต้นปี 2540 ซึ่งเป็นผลมาจากการเข้าทำการจับกุมผู้ค้ายาเสพติดรายใหญ่ในชุมชนแออัดคลองเตยโดยการนำของ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น ซึ่งทางสมาพันธ์ชุมชนแออัดเข้าใจว่ามุลนิธิดวงประทีป เป็นผู้แจ้งข้อมูลให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าทำการตรวจค้นบ้านของผู้นำชุมชน ทางสมาพันธ์ชุมชน ฯ จึงได้ตอบโต้ด้วยการยื่นหนังสือร้องเรียนต่อประธานกรรมการการปกครองสภาพผู้แทนราษฎรให้ทำการตรวจสอบพฤติกรรมของมุลนิธิดวงประทีป⁴ เป็นเหตุให้ทั้งสองกลุ่มแบ่งแยกกันโดยสิ้นเชิง

ส่วนในกลุ่มอื่น ๆ นั้นก็มี เช่น กลุ่มศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาบุคคล นำโดยบาทหลวงโจเซฟ เอช ไมเออร์ ได้รับการสนับสนุนจาก เงินบริจาค มีโรงเรียนในสังกัด มีโบสถ์เป็นศูนย์รวม

กลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญไม่แพ้กลุ่มอื่น มีสถานที่ทำการอยู่ในซอยกล้วยน้ำไท ใกล้กับบริษัท ไนติงเกล จำกัด สำหรับตัวบาทหลวงเองนั้นได้อาศัยอยู่ในชุมชนริมคลองวัดสะพาน และได้สร้างโบสถ์ของคริสตจักรพร้อมโรงเรียนขึ้นที่บริเวณถนนอาจณรงค์ โดยมีวัตถุประสงค์ในการดูแลกลุ่มผู้ถือศาสนาคริสต์เป็นสำคัญ ซึ่งเดิมที่บาทหลวงผู้นี้ได้มีโครงการอนุเคราะห์เด็กเล็กในสลัมขึ้นมาโดยจัดตั้งเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่ใช้สถานที่ของโบสถ์เป็นสถานที่อบรมสั่งสอน โดยมีนางจำเนียร แจ่มศรี เป็นผู้ดูแล ก่อกำเนิดมาในระยะเวลาใกล้เคียงกับมุลนิธิดวงประทีป โดยได้เริ่มรับจ้างเลี้ยงและสอนเด็กวันละ 1 บาท มีวัตถุประสงค์เพื่อจะดูแลบุตรธิดาของคริสตชนและประชาชนในพื้นที่เพื่อให้พ่อแม่ได้มีโอกาสออกไปทำงาน

⁴ บ้านเมือง (28 กุมภาพันธ์ 2540) : 1, 12.

กลุ่มชุมชนโรงหมู อยู่ชุมชนอยู่รอบโรงฆ่าสัตว์ เดิมมีนายบุญพา วงษ์สวัสดิ์ เป็นประธานชุมชนโดยเกิดขึ้นตามธรรมชาติ เหตุเพราะบริเวณบ้านของนายบุญพา ๔ ได้ถูกเพลิงไหม้ นายบุญพา ๔ ซึ่งขณะนั้นเป็นยามของบริษัท สามัคคีค้าสัตว์ ได้ต่อสู้เรียกร้องร่วมกับมูลนิธิดวงประทีป ให้การทำเรือ ๔ ช่วยเหลืออนุญาตให้ปลูกบ้านเพื่ออยู่อาศัยในพื้นที่ของการทำเรือ ๔ นอกสัญญาเช่าของ กรุงเทพมหานคร จนเป็นผลสำเร็จ แต่บรรดาผู้ที่ปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัยนั้นอยู่บริเวณรอบ ๆ โรงฆ่าสัตว์ ซึ่งกว้างขวางมาก การดูแลไม่ทั่วถึง และประการที่สำคัญคือ มีผู้ที่บุกรุกขายคลองเป็นจำนวนมากหลายรายที่การทำเรือ ๔ ไม่ให้ความช่วยเหลือและได้ถูกกรมเจ้าท่าฟ้องขับไล่ ผู้ที่ถูกฟ้องขับไล่ในจำนวนนั้นมีนางจำเนียร แจ่มศรี คนของบาทหลวงไมเออร์รวมอยู่ด้วย แต่การที่นางจำเนียร ๔ มีบ้านเรือนที่บุกรุกขายคลองไม่มากนัก ไม่สามารถรวมคนต่อสู้กับกรมเจ้าท่าได้ จึงได้รวบรวมชาวบ้านชุมชนโรงหมูที่ไม่ทราบเรื่องเข้าเป็นพวกและได้ต่อสู้กับกรมเจ้าท่าในนามของชุมชนริมคลองวัดสะพานโดยมีบาทหลวงไมเออร์เป็นผู้สนับสนุน ซึ่งเมื่อนายบุญพา ๔ และมูลนิธิทราบเรื่องก็ได้ต่อสู้กันซึ่งหน้าและลับหลังเรื่อยมาจนเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ 2 องค์กรขัดแย้งกันมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากเรื่องการแย่งคนและผลประโยชน์ต่าง ๆ เมื่อเรื่องได้ดำเนินไปถึงระดับหนึ่ง นายบุญพา ๔ ได้ยอมแบ่งชุมชนโรงหมูออกเป็น 2 ส่วน โดยให้ทางนางจำเนียร ๔ ปกครองในนามชุมชนริมคลองวัดสะพานส่วนหนึ่งและเป็นชุมชนโรงหมูอีกส่วนหนึ่ง เมื่อยกเป็นชุมชนได้ประมาณ 4-5 ปี กทม.จึงได้จัดให้มีการเลือกตั้งประธานและคณะกรรมการชุมชนขึ้น มูลนิธิดวงประทีปได้สนับสนุนในทางลับจากพรรคพลังธรรม , นายสุนันท์ , นายภาพหรือสุภาพ (ลูกเขยนายสุนันท์ ๔) มูลนิธิดวงประทีป, สมาพันธ์ชุมชนแออัด (ขณะนั้นมูลนิธิดวงประทีป ๔ ยังไม่แตกแยก) ส่วนนางจำเนียร ๔ ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภาเขตพรรคประชาธิปัตย์, ศูนย์ส่งเสริมฯ ผลปรากฏว่านางทองสุข รัชต์เฝ้า เป็นผู้ชนะ ได้เป็นประธานชุมชน ทำให้เป็นที่เคลียดแค้นแก่กลุ่มของศูนย์ส่งเสริมฯ ผู้เป็นต้นสังกัดเป็นอย่างยิ่ง

สำหรับประวัติของนางทองสุข ๔ นั้น จบการศึกษาชั้นประถม 4 ทำงานเป็นคนงานโรงปลาหมึกที่อยู่ในโรงงานฆ่าสัตว์ มีพี่น้องที่ได้รับการพิพากษาของศาลถึงที่สุดให้จำคุกในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด มีสามีเป็นลูกจ้างประจำองค์การพอกหนังแผนกตัดเย็บ เมื่อได้รับการเลือกตั้งได้ลาออกจากงานมาบริหารชุมชนและช่วยงานมูลนิธิตลอดเวลาในตำแหน่งต่าง ๆ เช่น กรรมการสหกรณ์ทรัพย์ของมูลนิธิแทนนายสุนันท์ ๔ และมีความประสงค์จะเป็นเลขาธิการสมาพันธ์ชุมชนแออัดคลองเตย ซึ่งการกระทำต่าง ๆ ของนางทองสุข ๔ เป็นที่โกรธ

แค่นั้นต่อผู้ที่ถูกกระทำเป็นอย่างยิ่ง เพราะความทะเลาะทแยงโดยอาศัยความสนิทสนมกับนางประทีปฯ ในระยะเวลาอันสั้นทำให้ผู้บริหารโครงการต่าง ๆ เกิดความเบื่อกันชดแย้งกันมาตลอด ซึ่งปัจจุบันนางทองสุข ฯ จะหมดวาระการเป็นประธานชุมชนในเดือนมีนาคม 2541 ขบวนการที่เคยสนับสนุนนางทองสุข ฯ ตั้งแต่เริ่มต้นได้หันกลับมาส่งเสริมนางจำเนียร ฯ แทนเท่าที่ทราบมีดังนี้ พรรคประชาธิปัตย์ นายภาพ หรือ สุภาพ ผู้มีอิทธิพลใน 70 ไร่ สมาพันธ์ชุมชนแออัด, ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาบุคคล, ฝ่ายทองสุข ฯ มี พ.ต.ท.ไพรัช ทองเกิด (หัวหน้าสถานีตำรวจท่าเรือในขณะนั้น) มูลนิธิดวงประทีป, สมาคมต่อต้านยาเสพติด ชุมชน 70 ไร่ ซึ่งจะเป็นว่าใครมีพลังมากกว่ากันโดยหลังการเลือกตั้ง สก. , สข.เขตคลองเตย จากการวิเคราะห์ประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงในชุมชนริมคลองวัดสะพาน มีประมาณไม่เกิน 2,000 คน แต่ทุกครั้งมีผู้ออกเสียงลงคะแนนไม่เกิน 400 - 500 คะแนน เป็นอย่างสูงและการเลือกตั้งกรรมการชุมชนที่ผ่านมามีผู้มาลงคะแนนทั้งสิ้นเพียง 300 คนเท่านั้น

ส่วนในกลุ่มอื่น ๆ นั้น มีบทบาทอยู่ในชุมชนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เช่น กลุ่มสมาคมต่อต้านยาเสพติด นำโดย นาง อามีนะ บิดิลและ เป็นนายกสมาคมในปัจจุบันรับการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด รับการสนับสนุนจากมูลนิธิดวงประทีป, รับการสนับสนุนจากพรรคการเมืองบางพรรค ประธานชุมชน 70 ไร่ ลีอค 1-3 (ใหม่), ประชาชนที่มาจากกลุ่มต่าง ๆ กลุ่ม อ.ป.พ.ร. เขตคลองเตยโดยการนำของนายสมพร ประสพผล เป็นหัวหน้ากลุ่ม, รับการสนับสนุนจากสำนักงานเขตคลองเตย ภาคเอกชน, ผู้นำชุมชนบางส่วน, ประชาชนในชุมชนที่ได้รับการอบรม กลุ่มมูลนิธิศูนย์รวมน้ำใจ โดยการนำของนายเปล่ง สีตาน้อย เป็นประธานมูลนิธิ

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอื่น ๆ อีก เช่น กลุ่มต่อต้านยาเสพติด กลุ่ม อ.พ.ป.ร. เขตคลองเตย กลุ่มมูลนิธิศูนย์รวมน้ำใจ กลุ่มอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย เป็นต้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ไม่ค่อยได้มีบทบาทเท่าไรนัก เพราะคนส่วนใหญ่ภายในกลุ่มนั้นจะเข้าไปสังกัดในสองกลุ่มแรกอยู่แล้ว

จะเห็นได้ว่า กลุ่มในชุมชนแออัดที่แบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ และเข้มแข็งนั้นมีเพียง 2 กลุ่มเท่านั้นคือกลุ่มมูลนิธิดวงประทีป ซึ่งมีนางประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ เป็นเลขาธิการ และกลุ่มสมาพันธ์ชุมชนแออัดคลองเตย ซึ่งมีนายสมพิศ ผอบเพชร เป็นประธาน มีนายโอฬาร

พิสุทธิกรพงษ์ เป็นเลขาธิการ

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายของชนชั้นนำ ได้พิจารณาจากแบบสอบถามที่ว่า

“ในฐานะที่ท่านถูกระบุชื่อเป็นชนชั้นนำของชุมชนคนหนึ่งและท่านมีความสัมพันธ์กับชนชั้นนำผู้อื่นในชุมชนเดียวกันหรือต่างชุมชน หากมีการจัดทำโครงการอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้น โดยจะต้องอาศัยการตัดสินใจและการช่วยเหลือ หรือผลักดันให้โครงการประสบผลสำเร็จจากชนชั้นนำเหล่านั้น ให้ท่านระบุรายชื่อในชุมชนคนอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนแออัด มาจำนวน 5 ท่าน โดยบุคคลดังกล่าวจะเป็นใครก็ได้ที่ท่านคิดว่าเขามีความสามารถและมีอำนาจในการดำเนินงานในชุมชนนั้น และกรุณาจัดลำดับความสัมพันธ์ของแต่ละท่านโดยเรียงลำดับจาก 1-5 พร้อมเหตุผลตามที่วางดังต่อไปนี้”

จากผลการตั้งคำถามแบบสอบถามสัมภาษณ์ชนชั้นนำในการเลือกบุคคลร่วมงานหรือร่วมในการตัดสินใจ ปรากฏว่า บุคคลที่ได้รับเลือกและมีคะแนนของการเลือกเป็นผู้ร่วมงานร่วมตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ของชุมชนมากที่สุดคือ นางประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ (คะแนนการระบุ 60 คะแนน) นายสมพิศ ผอบเพชร (คะแนนการระบุ 45 คะแนน), นายโอฬาร พิสุทธิกรพงษ์ (คะแนนระบุ 43 คะแนน) , นางอำมรินทร์ บิดิลและ (คะแนนระบุ 21 คะแนน), นายชุนท์ ศิริธนาธร(คะแนนระบุ 20 คะแนน)

ผลจากการระบุดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า กลุ่มชนชั้นนำระดับสูงเป็นกลุ่มคนที่ชนชั้นนำเลือกเป็นผู้ร่วมงาน ร่วมตัดสินใจในกิจกรรมของชุมชนในระดับสูง

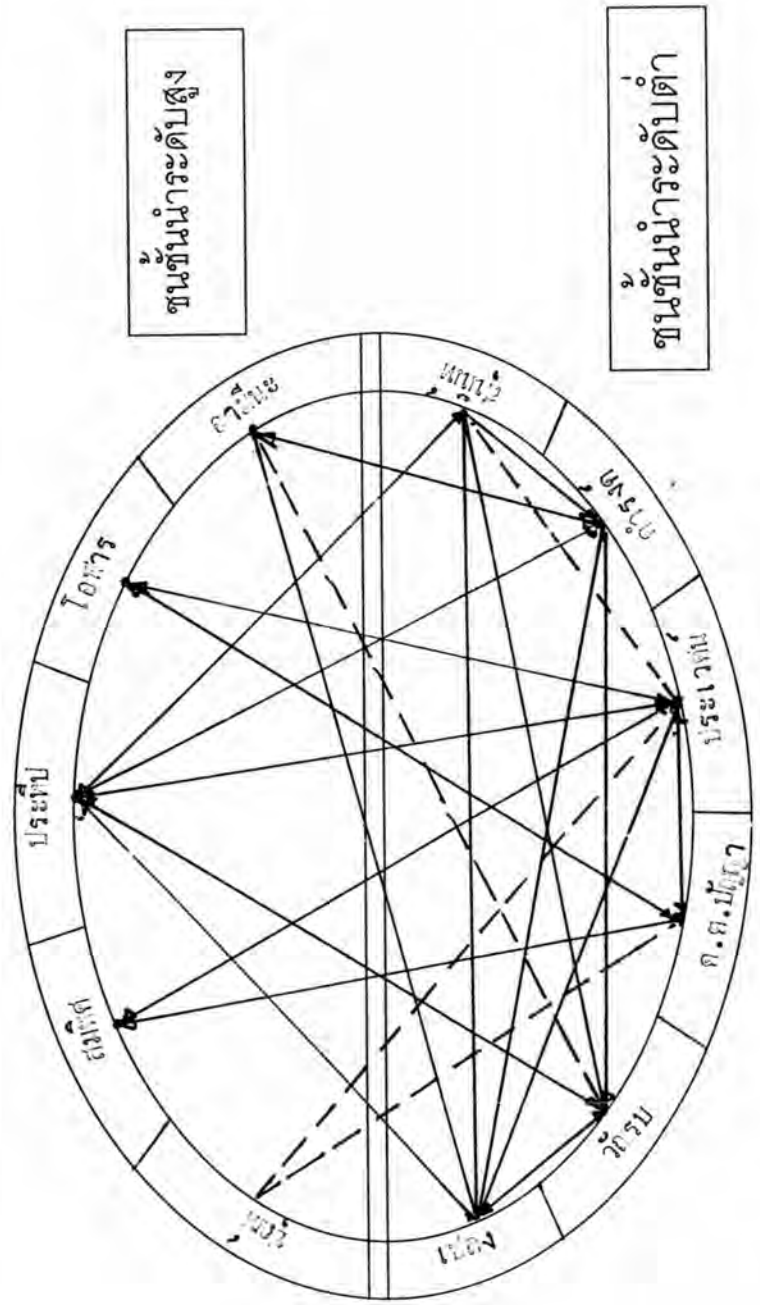
เมื่อสัมภาษณ์ถึงเหตุผลที่ตัดสินใจเลือก ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า มีความคุ้นเคยและได้เคยร่วมงานกันมา ได้ข้อสังเกตในเหตุผลดังกล่าวเพราะว่า

ประการที่หนึ่ง มีจุดประสงค์เดียวกันในการรณรงค์ต่อสู้เพื่อสิทธิในการไม่ถูกการทำเรือแห่งประเทศไทยไล่ที่

ประการที่สอง เคยร่วมกิจกรรมในชุมชนด้วยกัน มีแนวคิดและอุดมการณ์ไปในแนวทางเดียวกัน

จากแผนภาพแสดงความสัมพันธ์ทางสังคมของชนชั้นนำในระดับสูง แสดงว่า เส้นสายของความสัมพันธ์ของจุดต่าง ๆ (ชนชั้นนำ) มีโครงข่ายของความสัมพันธ์ในลักษณะแบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือกลุ่มของ นางประทีป ฯ และกลุ่มของนายสมพิศ ฯ ซึ่งกลุ่มทั้งสองจะมีความขัดแย้งในแนวความคิดเห็น กลุ่มของนางประทีป ฯ นั้นจะมี นายเปล่ง ศรีदान้อย นาง อามีนะ บิดิลและ นายสุนันท์ อึ้งทรงธรรม ซึ่งเส้นสายจะโยงอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ส่วนกลุ่มของ นายสมพิศ ฯ นั้นจะมีนายไอฟาร์ พิสุทธิกรพงษ์ นายชุณหิ์ ศิริธนาธร, ด.ต.ปัญญา พุกพันธ์, ร.ต.สวัสดิ์ ปานสกุล ส่วนที่ออกจะเข้าได้กับทั้งสองกลุ่ม คือนายประเวศน์ คงสมบุญ,

แผนภาพที่ 2 ลักษณะความสัมพันธ์ในกลุ่มชุมชนชั้นนำระดับตำบลในชุมชนแออัดคลองเตยในการใช้สังคมมิติ

- แสดงการตอบโต้
- - - แสดงความสัมพันธ์ทางเดียว

จากแผนภาพแสดงความสัมพันธ์ทางสังคมของชนชั้นนำในระดับต่ำ จะเห็นว่าเส้นสายของความสัมพันธ์ของชนชั้นนำระดับต่ำนี้มีความโยงใยกันเป็นลักษณะ 2 กลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มหนึ่งจะมีความสัมพันธ์กันค่อนข้างจะหนาแน่นในหมู่ด้วยตนเอง และอีกกลุ่มหนึ่งก็จะเป็นลักษณะเดียวกัน ที่เป็นเช่นนี้ก็เกี่ยวเนื่องกับการแบ่งกลุ่มของชนชั้นนำระดับสูงซึ่งมีการแบ่งกลุ่มมาก่อน การแบ่งกลุ่มในชนชั้นนำระดับต่ำซึ่งมีการแบ่งตามชนชั้นนำระดับสูง ฉะนั้นเส้นสายความสัมพันธ์จึงมีการแบ่งในลักษณะเดียวกัน จากแผนภาพจะเห็นว่า กลุ่มที่มีนายสุนันท์ ๙ นายวิฑูร ๙ นายเปล่ง ๙ และนายดำรงค์ ๙ มีปฏิสัมพันธ์กันแบบตอบโต้ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งมี ด.ต.ปัญญา ๙ เพียงผู้เดียวเท่านั้นที่มีปฏิสัมพันธ์กับในกลุ่มชนชั้นนำระดับต่ำด้วยกันคือนายประเวศน์ ๙ แต่ถ้าในชนชั้นนำระดับสูงแล้ว ด.ต.ปัญญา ๙ จะมีปฏิสัมพันธ์กับนายสมพิศ ๙ นายโอฬาร ๙ และนายชุนท์ ๙ สำหรับนายประเวศน์ ๙ นั้นมีปฏิสัมพันธ์ตอบโต้กับคนทั้งหมดในกลุ่ม

อย่างไรก็ตาม ชนชั้นนำก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ถึงแม้เส้นโยงความสัมพันธ์มีความสัมพันธ์ตอบโต้กันเพียงเล็กน้อยก็ตาม กล่าวโดยสรุปว่า ชนชั้นนำในระดับต่ำมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด และพบว่าชนชั้นนำระดับต่ำจะมีความสัมพันธ์กับชนชั้นนำในระดับสูงมากกว่ามีความสัมพันธ์กับชนชั้นนำในระดับต่ำด้วยตนเอง

จากการระบุความสัมพันธ์ทางสังคมโดยวิธีการสังคมมิติ โดยการระบุเลือกบุคคลผู้ร่วมงานในกิจกรรมของชุมชน ปรากฏว่า ชนชั้นนำระดับสูงเป็นบุคคลที่ได้รับการระบุมากที่สุด และชนชั้นนำที่มีอิทธิพลในกิจกรรมของชุมชนจะเป็นชนชั้นนำระดับสูง และชนชั้นนำระดับสูงนี้จะมีทีมที่ทำงานร่วมกันเป็นทีม ซึ่งทีมทำงานของชนชั้นนำระดับสูงดังกล่าวจะได้รับการระบุเป็นชนชั้นนำในระดับต่ำ เมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนชั้นนำด้วยกันแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำระดับสูงที่มีต่อกัน จะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมากกว่าชนชั้นนำในกลุ่มชนชั้นนำระดับต่ำ และขณะเดียวกันในความสัมพันธ์ในกลุ่มชนชั้นนำระดับต่ำจะให้ความสำคัญแก่ชนชั้นนำระดับสูงมากกว่าให้ความสำคัญแก่ชนชั้นนำในระดับชั้นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทางเครือข่ายทางสังคมของชนชั้นนำที่มีต่อกันนั้นก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และมีการแลกเปลี่ยน พึ่งพาท่อกันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มของชนชั้นนำนั้นในระดับชุมชนยังมีการประสานประโยชน์ มีความสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนระหว่งตำแหน่งต่าง ๆ ที่แต่ละบุคคลดำรงอยู่เสมอ การแลกเปลี่ยนระหว่างตำแหน่งดังกล่าว ซึ่งกว่าอีกนัยหนึ่งได้ว่า เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่งผู้ดำรงตำแหน่ง เพราะว่า อำนาจคือหน้าที่ของตำแหน่งในชุมชน

จากการวิเคราะห์เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม โดยวิธีการสังคมมิติ (sociometric) ดังกล่าว ทำให้การศึกษาได้เห็นภาพของเครือข่ายของชนชั้นนำที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจในกิจกรรมของชุมชนได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ ขณะนี้สามารถกล่าวได้ว่า ชนชั้นนำที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจของชุมชนแอ็ดคลองเตย คือชนชั้นนำระดับสูงของชุมชน ซึ่งมีนางประทีป อึ้งทรงธรรมฮาดะ นายโอฟาร์ พิสุทธิกรพงษ์ นายสมพิศ ผอบเพชร, นายชุนห์ ศิริธนาธรและนางอำมينة บิดิลและ จึงอาจกล่าวได้ว่า โครงสร้างอำนาจในการตัดสินใจของชุมชนอยู่ภายใต้การตัดสินใจของบุคคลที่ดำรงตำแหน่งประธานชุมชน ตำแหน่งผู้นำองค์กรต่าง ๆ ที่มีบทบาทต่อสังคมในชุมชนแอ็ดคลองเตย

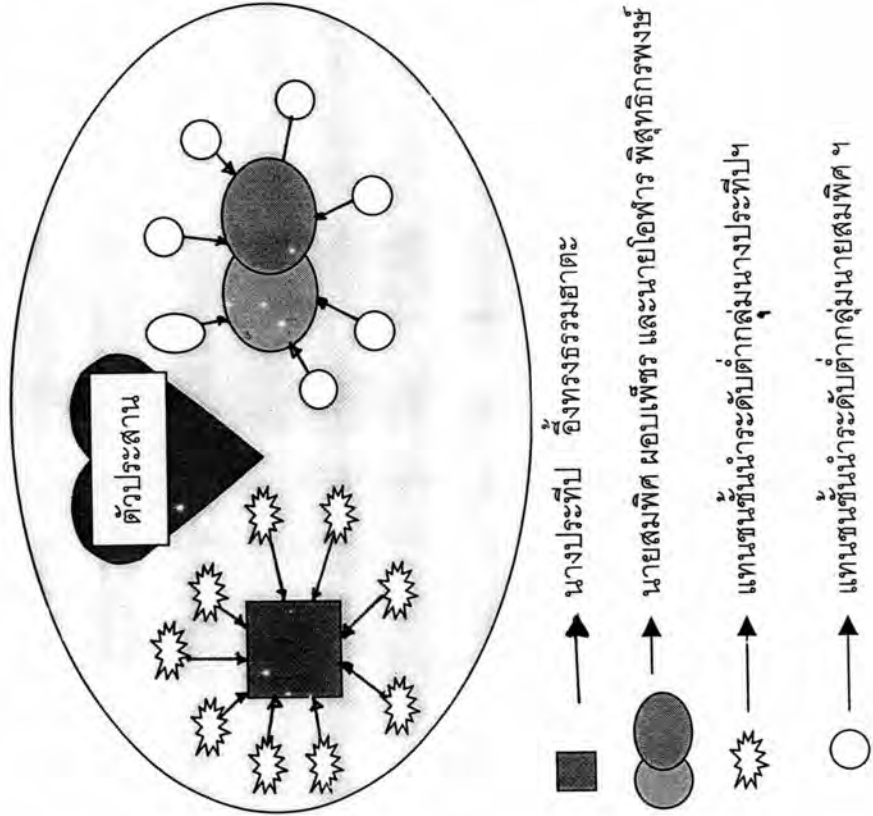
เมื่อผู้ศึกษาเข้าศึกษาภาคสนามสังเกตพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมของชนชั้นนำในกิจกรรมของชุมชนและสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชน ตลอดจนสังเกตการณ์เหตุการณ์ของชุมชน แอ็ดคลองเตยปรากฏว่า นอกจากชนชั้นนำจะมีความสัมพันธ์ทางสังคมแล้วยังมีความสัมพันธ์กันในเชิงอำนาจระหว่งตำแหน่งของชนชั้นนำในการตัดสินใจกิจกรรมของชุมชนด้วย บุคคลที่มีความสำคัญในการเป็นแกนหลักของชนชั้นนำมีกลุ่มของนางประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาดะ นางอำมينة บิดิลและ และกลุ่มที่มงาน กับกลุ่มของนายสมพิศ ผอบเพชร นายโอฟาร์ - พิสุทธิกรพงษ์ และกลุ่มที่มงาน ซึ่งสามารถวิเคราะห์เชิงอำนาจได้ดังนี้

กลุ่มของนางประทีป ฯ สำหรับตัวนางประทีป ฯ เองแล้วมีตำแหน่งเป็นเลขาธิการมูลนิธิดวงประทีป ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทอยู่ในสังคม ก่อตั้งมาเป็นเวลาประมาณ 20 ปี ความเข้มแข็งขององค์กรนั้นมีอยู่ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากทั้งทางภาครัฐและภาคเอกชนด้วยกันเอง บทบาทของมูลนิธินี้ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน แอ็ดเป็นอย่างมากเพราะสามารถช่วยเหลือคนในชุมชนได้เป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นในเรื่อง

ของการรณรงค์เพื่อสิทธิการมีที่อยู่อาศัยภายในเขตของการทำเรือแห่งประเทศไทย การช่วยเหลือในเรื่องเงินที่สามารถให้คนในชุมชนได้กู้ยืมไปใช้จ่ายในยามขาดเงิน สำหรับตัวนางประทีป ๔ เองนั้นจะแสดงบทบาทด้วยการปกป้องและช่วยเหลือคนในชุมชนได้อย่างชัดเจน แต่ถึงอย่างไรก็ตามก็ยังมีกลุ่มทีมงานที่คอยให้การสนับสนุนในเรื่องของการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมในการต่อต้านยาเสพติด ผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดคือ นางอำมรินทร์ ปิติลและ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายกสมาคมต่อต้านยาเสพติดในชุมชนแออัดคลองเตย นอกจากนี้ยังมีนายเปล่ง ศรีตาน้อย ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานมูลนิธิศูนย์รวมน้ำใจ

ส่วนกลุ่มของนายสมพิศ ๔ มีนายสมพิศ ๔ เป็นผู้นำกลุ่ม สำหรับตัวนายสมพิศ ๔ เองนั้นในสถานภาพส่วนตัวแล้วมีอาชีพรับจ้าง ตำแหน่งในชุมชนเป็นประธานชุมชน และเป็นประธานสมาพันธ์ชุมชนแออัดคลองเตย มีนายโอฟาร์ พิสุทธิกรพงษ์เป็นเลขานุการ วัตถุประสงค์ของสมาพันธ์ที่จัดตั้งขึ้นก็เพื่อรณรงค์ต่อสู้เพื่อสิทธิของคนในชุมชนในอันที่จะได้มาซึ่งความเป็นอยู่ที่ดี และนอกจากนี้สมาพันธ์ ๔ ยังมีนโยบายรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดในชุมชนเช่นเดียวกับกลุ่มของนางประทีป ๔ ในกลุ่มของนายสมพิศ ๔ นี้มีแกนนำหลักคือนายโอฟาร์ ๔ ซึ่งเป็นประธานชุมชนพัฒนาใหม่ มีบุคคลิกภาพส่วนตัวคือเป็นคนทีกล้าพูด กล้าตัดสินใจ มีความสามารถในการติดต่อกับองค์กรหรือหน่วยงานนอกชุมชนเป็นอย่างดี ให้ความร่วมมือกับทางราชการเมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยคนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม

แผนภาพที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มชนชั้นนำระดับสูงในชุมชนแออัดคลองเตย

เมื่อมองถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนชั้นนำทั้งสองกลุ่มนี้แล้ว สามารถวิเคราะห์ตามแนวความคิดเครือข่ายทางสังคมได้ว่า แต่ละกลุ่มนั้นมีความสัมพันธ์เชิงบทบาทต่อกัน แต่ยังคงขัดแย้งกันในเรื่องของความคิด หากมีผู้หนึ่งผู้ใดที่สามารถเป็นตัวเชื่อมผลประโยชน์ทั้งสองกลุ่มเข้าหากันได้ก็จะทำให้กลุ่มทั้งสองมีความสัมพันธ์ทางเครือข่ายกันมากขึ้น เพราะทั้งนี้จุดมุ่งหมายหรืออุดมการณ์ของทั้งสองกลุ่มตรงกันอยู่แล้วคือ ต้องการให้ชุมชนของตนเองมีการพัฒนาไปสู่ความผาสุก ฉะนั้นบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือองค์กรหนึ่งองค์กรใดจะต้องเป็นผู้มีบทบาทในการเชื่อมกลุ่มของคนทั้งสองเข้าด้วยกัน

จากการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชนชั้นนำเกิดขึ้นในชุมชนแออัดคลองเตย เป็นการยืนยันสมมติฐานข้อ 1 ที่วางไว้ว่า "ในชุมชนแออัดคลองเตย ประกอบไปด้วยคนหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีผู้นำของตนเอง แต่ผู้นำเหล่านั้นมีปฏิสัมพันธ์กันเชิงเครือข่าย "

การวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจชุมชน

การศึกษาถึงลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและโครงสร้างอำนาจในระดับชุมชนในอดีตที่ผ่านมาเน้นมองถึงความสัมพันธ์ของชนชั้นนำและการเมืองภายในชุมชน เป็นการเมืองที่สงบไม่มีความขัดแย้ง เช่น Lucian M. Hank⁶ ที่มองว่า " ลักษณะโครงสร้างอำนาจในหมู่บ้านเป็นโครงสร้างอำนาจที่สงบไม่มีข้อขัดข้อง ลักษณะการตัดสินใจในหมู่บ้านจะขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่วัยและคนสูงอายุในหมู่บ้านเป็นสำคัญ ตลอดจนไม่มีใครคิดจะเป็นผู้ใหญ่วัย" ซึ่ง

⁶ Lucian M. Hank. " The Thai Social Order as Entourage and Circle"

Change and Persistence in Thailand (New York : Connell University Press, 1975), pp. 28-29.

ความคิดดังกล่าวนี้ไปสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Herbert P. Phillips⁷ ที่มองว่า “สังคมไทยเป็นชุมชนที่เรียบง่าย ไม่มีกรอบครีวไคที่มีจุดมุ่งหมายที่รวมตัวกันเพื่อครอบงำตำแหน่งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง” แต่ผลการศึกษาในลักษณะเดียวกันในระยะเวลาที่ผ่านมา ปรากฏว่า ผลแตกต่างจากโครงสร้างอำนาจแบบดั้งเดิม ชาติชาย ณ เชียงใหม่⁸ ศึกษาการเมืองในชุมชนภาคเหนือ ปรากฏว่า “การเมืองภายในชุมชน ปรากฏให้เห็นถึงความขัดแย้งของกลุ่มต่าง ๆ แต่ลักษณะของความขัดแย้งจะไม่ปรากฏให้เห็นในรูปของการเผชิญหน้า แต่จะออกมาในรูปของการกล่าวร้ายต่อกัน” การศึกษาของนิวัฒน์ จิมพลี⁹ ศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชนที่มีอิทธิพลจากลัทธิศาสนา มองว่า ความขัดแย้งของชนชั้นนำจะมีการแบ่งออกเป็นกลุ่มและมีวิธีการที่เผชิญหน้า เช่น การประท้วง ขับไล่ และการใช้อำนาจที่ตนมีอยู่ ชูเชิญ บีบบังคับ ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการเลียนแบบพฤติกรรมของความขัดแย้งจากส่วนกลาง” จากที่กล่าวแสดงให้เห็นถึงความแปรเปลี่ยนทางสังคมที่มีผลต่อลักษณะของโครงสร้างอำนาจภายในชุมชนของไทย

จากการวิเคราะห์ลักษณะของชนชั้นนำของชุมชนแออัดคลองเตยดังที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่าอำนาจของชนชั้นนำของชุมชนแออัดคลองเตยนั้นมีอำนาจมาจากตำแหน่งที่ทางการและการยอมรับจากคนในชุมชน

ซึ่งผลจากการศึกษาการระบุชนชั้นนำดังกล่าว ตัวแทนหรือผู้ที่ดำรงตำแหน่งสำคัญของชุมชนคือนางประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ นายสมพิศ ผอบเพชร นายโอฬาร พิสุทธิกรพงษ์ นายชุนห์ ศิริธนาธร และนางอำมรินทร์ บิณฑิลและ ซึ่งได้รับการยอมรับเป็นชนชั้นนำก็สาเหตุมาจากการที่ชนชั้นนำเหล่านี้มีคุณสมบัติของความเป็นผู้นำ กล่าวแสดงออก กล่าวตัดสินใจ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

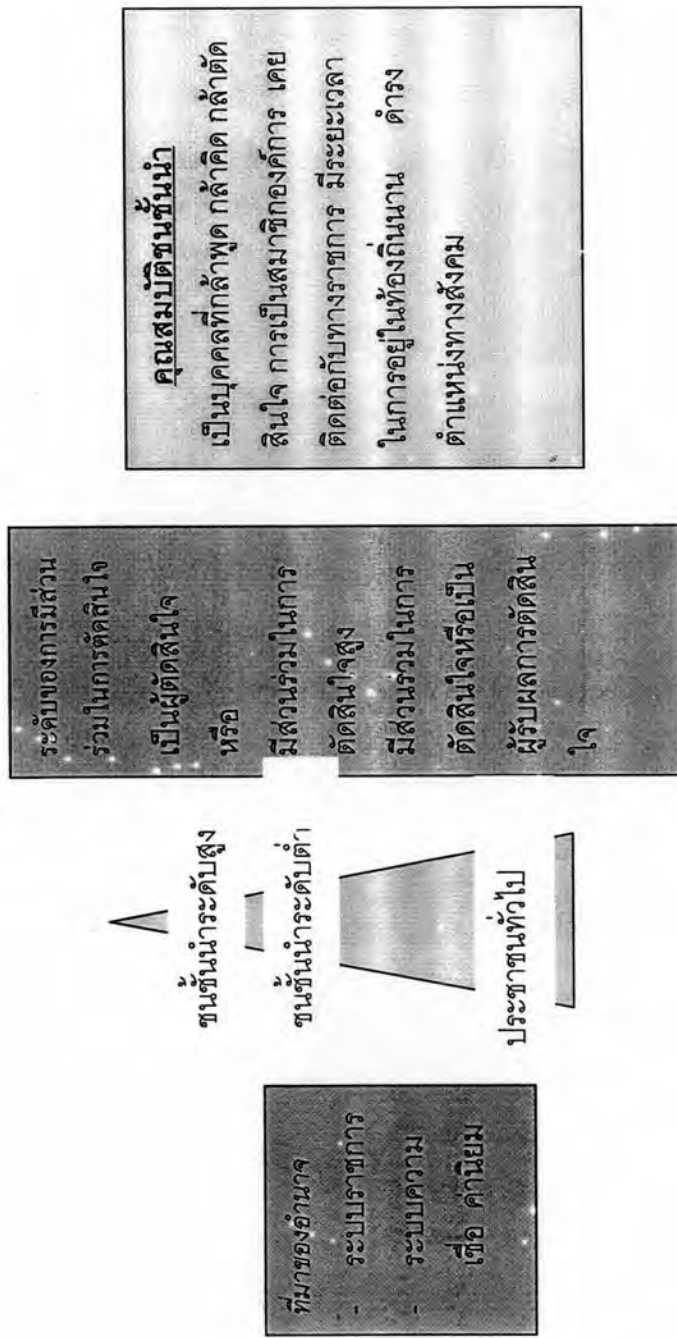
⁷ Herbert P. Phillips. Thai Persant Personality : The Patterning of Interpersonal Behavior in The Village of Bang Chan. (Los Angeles : University of California Press, 1980), pp.38.

⁸ ชาติชาย ณ เชียงใหม่. “การเมืองของกลุ่มในหมู่บ้านภาคเหนือ : วิเคราะห์โดยใช้แนวคิดชายสังคม. อ่างโน นิคม สุวรรณรุ่งเรือง, ชนชั้นนำและการสร้างอำนาจชุมชน, หน้า.219.

⁹ อ่างโน นิคม สุวรรณรุ่งเรือง, ชนชั้นนำและการสร้างอำนาจชุมชน, หน้า. 219.

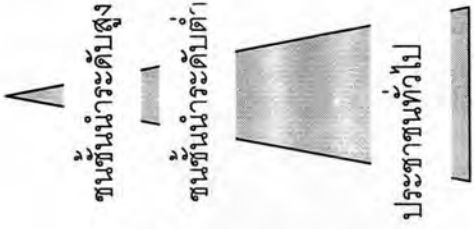
เมื่อมีการแบ่งกลุ่มชนชั้นนำออกเป็นกลุ่มชนชั้นนำระดับสูง และกลุ่มชนชั้นนำระดับต่ำแล้วจะพบว่า กลุ่มชนชั้นนำเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กันในระดับของการตัดสินใจในกิจกรรมของชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะชนชั้นนำระดับสูงจะมีบทบาทในการตัดสินใจมาก ส่วนชนชั้นนำระดับที่ต่ำกว่ามีบทบาทในการช่วยในการตัดสินใจ ในขณะที่ประชาชนนั้นมีเพียงการรับทราบผลของการตัดสินใจ หรือเป็นแรงสนับสนุนผลของการตัดสินใจเท่านั้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวสามารถอธิบายเป็นภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 5 ลักษณะโครงสร้างอำนาจของชุมชนแออัดคลองเตย

ที่มาของอำนาจ

- ระบบราชการ
- เครือข่ายค่านิยม

ระดับของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

- เป็นผู้ตัดสินใจหรือ
- ร่วมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

คุณสมบัติชนชั้นนำ

- เป็นบุคคลที่กล้าพูด กล้าคิด กล้าตัดสินใจ
- การเป็นสมาชิกองค์กร เคยติดต่อกับทางราชการ มีระยะเวลาในการอยู่ในท้องถิ่นนาน
- ดำรงตำแหน่งทางสังคม

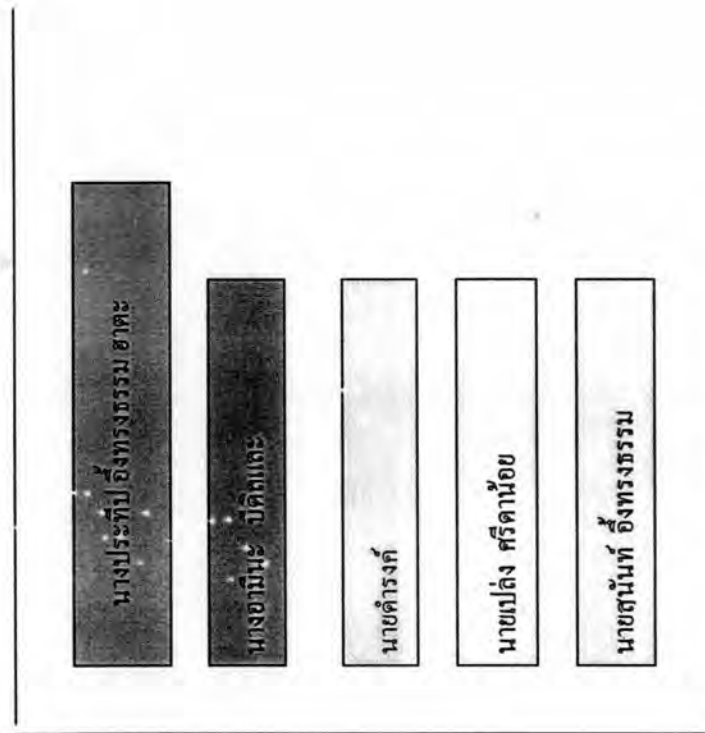
แผนภาพที่ 5 สามารถอธิบายลักษณะโครงสร้างอำนาจชุมชนของชุมชนแออัดคลองเตย เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่มีแหล่งอำนาจมาจากทางราชการซึ่งเป็นตำแหน่งที่ประชาชนเลือกตั้งขึ้นและได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือ แหล่งอำนาจมาจากการยอมรับนับถือของคนในชุมชน โดยได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนให้เป็นประธานมูลนิธิ ประชานสมาคมต่าง ๆ ซึ่งการแบ่งกลุ่มตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นการแบ่งกลุ่มตามลักษณะของแหล่งที่มาของอำนาจเท่านั้น ส่วนข้อเท็จจริงของโครงสร้างอำนาจของชุมชนเป็นโครงสร้างที่เกิดจากความร่วมมือแบ่งงานกันทำตามบทบาทหน้าที่หรือความถนัด ความสามารถของแต่ละคน และในท้ายที่สุดก็จะร่วมมือกันประกอบกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ของชุมชน

การวิเคราะห์บทบาทอำนาจในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายหรือทำกิจกรรมเกี่ยวกับชุมชน

ในกลุ่มชนชั้นนำด้วยกันนั้นอิทธิพลหรืออำนาจในการตัดสินใจนั้นจะมีแตกต่างกันไป ในชุมชนแออัดคลองเตยก็เช่นเดียวกัน สามารถที่จะแสดงให้เห็นถึงชนชั้นนำในชุมชนแต่ละคนนั้นมีอิทธิพลหรือบทบาทในการตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรมเกี่ยวกับชุมชนได้ดังนี้

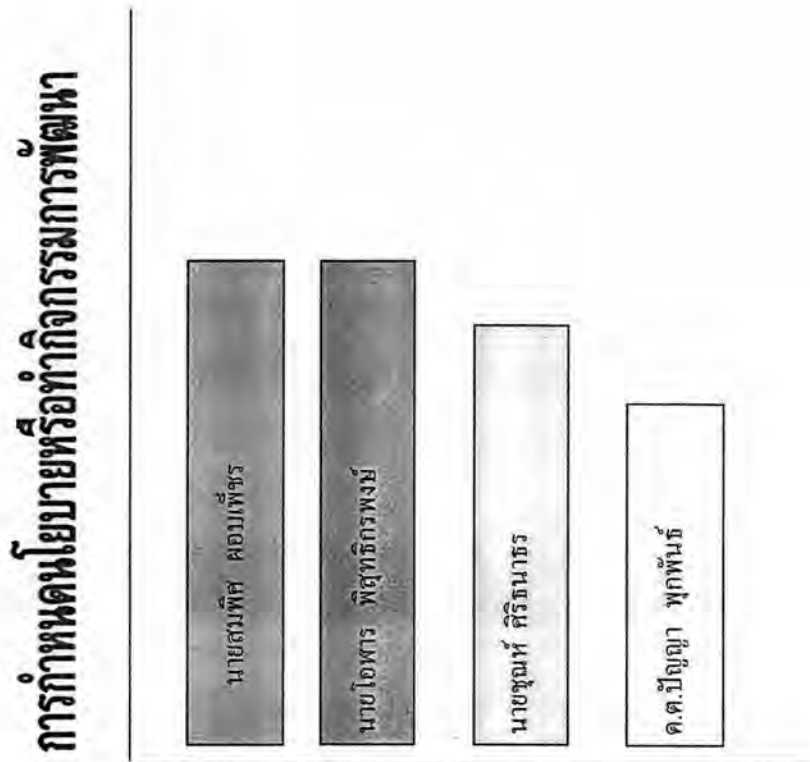
แผนภาพที่ 6 แสดงบทบาทการตัดสินใจของชนชั้นนำในการกำหนดนโยบายหรือทำกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแออัดคลองเตย ในกลุ่มของนางประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ

การกำหนดนโยบายหรือทำกิจกรรมการพัฒนา

จากแผนภาพข้างต้นจะเห็นว่านางประทีป ฯ นั้นมีอิทธิพลหรือบทบาทในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายหรือกำหนดกิจกรรมในชุมชนมากที่สุด ส่วนที่เหลือนั้นจะมีเท่า ๆ กัน

แผนภาพที่ 7 แสดงบทบาทการตัดสินใจของชนชั้นนำในการกำหนดนโยบายหรือทำกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแออัดคลองเตย ในกลุ่มของนางสมพิศ ผอบเพชร

จากแผนภาพที่ 7 เป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจในการมีบทบาทในการตัดสินใจกำหนดนโยบายหรือกิจกรรมในการพัฒนาชุมชน ในกลุ่มชนชั้นนำระดับสูงด้วยกัน ในกลุ่มของนายสมพิศ ผอบเพชรบุคคลที่มีอิทธิพลและมีบทบาทในการตัดสินใจมากที่สุดคือนายสมพิศ ผอบเพชร และนายไอฟาร์ พิสุทธิกรพงษ์ ส่วนที่เหลือนั้นจะมีเท่า ๆ กัน

เมื่อมองถึงระดับของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชนชั้นนำระดับสูงและชนชั้นนำระดับต่ำแล้ว ปรากฏว่า ชนชั้นนำระดับสูงจะมีระดับของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสูงกว่าใครอื่น ส่วนชนชั้นนำระดับต่ำจะมีส่วนร่วมในลักษณะของการรับทราบ ร่วมพิจารณา หรือไม่ก็ให้ความเห็นชอบในที่ประชุม ซึ่งในการประชุมแต่ละครั้งจะมีการแสดงความคิดเห็นและลงมติ แต่ในความเป็นจริงแล้วในการประชุมแต่ละครั้ง ชนชั้นนำระดับสูงจะเอาสิ่งที่คิด ที่ร่วมกันตัดสินใจมาก่อนแล้ว มาชี้แจงให้ที่ประชุมรับทราบเสียเป็นส่วนใหญ่

จากการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจชุมชนแออัดคลองเตย หากกล่าวถึงการมีปฏิสัมพันธ์ของชนชั้นนำในชุมชนแล้ว สามารถสรุปได้ว่า โครงสร้างอำนาจชุมชนในลักษณะเครือข่ายของอำนาจชุมชนแออัดคลองเตยนั้นมี 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่มาจากทางราชการโดยได้รับการแต่งตั้งตามกฎหมาย และกลุ่มที่มาจากมารยอบรับของคนในชุมชนด้วยตนเอง

แต่ถ้าหากมองโครงสร้างในลักษณะเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมจะพบว่ามีการแบ่งเป็น 2 กลุ่มเช่นกันคือ กลุ่มของมูลนิธิดวงประทีป ซึ่งมีนางประทีป อึ้งทรงธรรมฮาดะ เป็นผู้นำ กับกลุ่มของสมาพันธ์ชุมชนแออัดคลองเตย ซึ่งมีนายสมพิศ ผอบเพชร เป็นผู้นำ

จากผลการศึกษาดังกล่าว สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า ลักษณะโครงสร้างอำนาจของชุมชนแออัดคลองเตยนั้นมีปฏิสัมพันธ์กันในลักษณะเครือข่ายทั้งในเชิงอำนาจและทางสังคม